

Els castells, les torres i les cases fortes de la Sotsvegueria de Berga al 1715.

A L'Erol número 100 dedicat al castell de Berga es va publicar la transcripció d'un document escrit en francès i d'autor anònim que es conserva a l'arxiu de l'Institut de Historia y Cultura Militar de Madrid i que és la valoració que fa l'exèrcit borbònic de la situació de les forteses berguedanes una vegada acabada la guerra de Successió (1). És un document de cabdal importància ja que ens permet reconstruir, ni que sigui amb la imaginació, com era el sistema defensiu berguedà a principis del segle XVIII. Però, a més del sistema defensiu, també ens informa dels habitants dels llocs, de la seva base econòmica, de la seva distribució social, entre altres aspectes. És per tot això que el tornem a transcriure i estudiar en aquest Erol dedicat als fets de 1714.

La primera població que el document analitza és **Bagà** que descriu com: "És la principal vila de la Baronia dins la sotsvegueria de Berga. Pertany conjuntament al duc d'Alba i al marquès d'Aitona. Situada a l'esquerra del Llobregat [hauria de dir Bastareny]. El seu recinte amb el castell situat a la part alta conté 140 cases. La muralla té de 4 a 5 toises (2) d'alçada i de 3 a 4 peus de gruix. El Raval del costat de Berga consta de 103 cases, que en total fan 243.

Entre la vila i el Bastareny hi ha els horts que es reguen a través d'un canal que forneix una bona quantitat d'aigua. Entre la vila i el Raval hi ha una rasa [Torrent de Paller] que ve de les muntanyes, d'una amplada de 12 peus i de 9 o 10 de profunditat. Aquesta vila té 2 torres rodones i 5 de

quadrades; 2 portes principals i 3 poternes (3). Els 800 habitants es dediquen a l'agricultura i a l'artesania. Només hi ha 2 prohoms i una parròquia servida per un rector i 14 preveres. La terra produeix unes 3000 quarteres de gra anuals. Com que està voltada de muntanyes no és de cap utilitat militar. Cal ensorrar les torres i les portes a fi de conservar les cases que estan molt atapeïdes dintre el recinte.

El castell que és la part més alta, ja en ruïnes, cal enderrocar-lo totalment per poder entrar lliurement a la vila".

De **Berga** i el seu castell l'anònim cronista francès en diu: "Berga és la principal vila d'una de les dues sotsvegueries de Manresa, la distància de la qual és de nou hores de camí i pertanyent al Rei. Està encerclada per una muralla i el castell. Té diverses torres quadrades, la major part de les quals igualment com la muralla són de tàpia i en part en ruïnes. Conté un cos de casernes que arriben

fins a la porta de la Magdalena, on s'allotgen 150 soldats d'infanteria; arrelades podrien allotjar mig batalló. Aquest recinte conté també 500 cases i uns 2000 habitants; una parròquia servida per 32 beneficiats inclòs el rector; dos convents de religiosos, el de Sant Francesc amb 24 frares, i el de la Mercè amb 4. Només hi ha 8 prohoms; els altres habitants són comerciants, artesans i pagesos. Hi ha aigua abundant procedent de fonts; si es fa un forat al sòl de dos peus de fondària també en surt bona quantitat.

Aquesta vila està situada a la costa d'una muntanya, a un quart d'hora escàs al recte del riu Llobregat. El seu castell és al cim d'un turó, de difícil accés des de la vila i del costat de les altes muntanyes de Ntra. Sra. de Queralt, que són a la seva esquerra. Un gran barranc per on passa sempre aigua separa la cadena de muntanyes que segueixen a la dreta.

Aquest castell és molt llarg si el comparem amb la seva amplada i

Torre de l'antic portal de la Portella, al costat de la plaça porxada.

Vista aèria del nucli històric de Bagà (ARXIU ARB)

Portal de Santa Magdalena de Berga (ARXIU ARB)

a més és descobert, cosa que el fa accessible des de les muntanyes de darrere. Hi ha dos baluards de maçoneria més avançats, amb fosses que al mateix temps serveixen de camí cobert. Són exposats a ser conquerits si fossin atacats a causa de l'alçada que les domina i de la gran distància que són situades del castell; si fossin conquerits seria d'aquest indret des d'on es podria atacar més bé el castell; a més hi manquen casernes, arsenals, magatzems, canons, i les armes que hi ha són molt dolentes. Només hi ha una església antiga que ha de servir per tot; la seva coberta serveix de plataforma, i els seus murs de barrera. A més hi ha una casa anomenada del Governador que serveix per als oficials que estan de guàrdia. Conté una cisterna on hi ha poca aigua.

Tot i que aquesta vila i el seu castell estan mal situats són de gran importància en relació Puigcerdà que és l'única entrada a Catalunya per aquesta banda, i encara que algun exèrcit hi volgués penetrar hi empraria molt temps, molt treball i despeses, ja que necessitaria canons per conquerir el castell, tot mi que podria entrar pel darrere o pel Segre, o per Camprodon; en aquest cas no inquietaria un exèrcit".

El castell de **Blancafort** és descrit en el document com: "És una torre quadrada que pertany a la marquesa de Gironella. Situada a les muntanyes, a una hora i mitja de Berga, a la dreta del Llobregat. Hi viu una família pobra. No es pot utilitzar per ser petita i a una hora i mitja lluny del camí principal; però en ser entre boscos i muntanyes podria

Restes del pont d'Orniu, a Cal Rosal, que probablement fou destruït en el context de la Guerra de Successió. (ARXIU ARB)

servir de refugi als lladres. Per tant, cal ensorrar-la.

Casserres "és una petita vila de 90 cases i prop de 400 habitants. Pertany a D. Josep Marimon; situada a una hora i mitja de Berga, i a un quart d'hora a la dreta del Llobregat; d'una part sobre una costa, i de l'altra sobre una bella esplanada. El castell no és més que una casa ordinària en mal estat, bastida prop de la parròquia; però hi ha una torre que domina tota la plana. És de 5 a 6 toises d'alçada i de 2 de costat. Només hi ha les parets i els sostres. Cal abaixar aquesta torre a l'alçada de les parets de la casa".

Segons el document, el castell de **Fraumir** "fou una torre dels moros. A cinc hores de Berga, a les muntanyes, a l'esquerra del Llobregat".

Castellar de n'Hug "és un vilatge de 28 a 30 cases, en part abandonada pels seus habitants.

El castell va ser destruït pels francesos el 1678. La torre de n'Hug que pertany a D. Solanell és d'una alçada de 4 a 5 toises i 2 de costat. Està situada entre la torre de Guardiola i les altes muntanyes de la dreta del Llobregat, a una hora de Bagà, enmig d'un pla, als peus d'aquesta torre. Hi ha una casa habitada per 9 persones. Com que aquesta torre es comunica amb la de Guardiola cal ensorrar-la."

La importància de **Gironella** queda palesa en la descripció que se'n fa en el document: "és una petita vila que pertany a D. Miquel d'Agulló i Pinós, marquès de dita vila. Està situada a l'esquerra del Llobregat i a la dreta de la riera de Gironella.

rector i tres preveres, 72 cases i uns 250 habitants. La major part són pagesos pobres que recullen unes 800 quarteres de sègol i 30 càrregues de vi cada any. El castell que forma part del recinte de la vila és a tres quarts d'hora del camí ral de Berga a Vic, i a una hora del de Manresa a Berga. Tot i que només hi ha una torre, té bones muralles. Durant el darrer setge de Barcelona, els miquelets van cremar l'estructura de fusta fent saltar una cantonada, i un cop a dintre empresonaren els 30 minyons que feien guàrdia.

Com que les principals cases són construïdes i recolzades a la muralla, només es poden ensorrar les torres i les dues portes, ja que cal conservar els habitatges; s'ha d'ensorrar la torre del castell".

De l'estratègic castell de **Guardiola** el document diu: "el castell de Guardiola pertany a la vila de Berga, i està situat sobre un turó a l'aiguabarreig del Llobregat amb el riu de Saldaes. És a tres quarts d'hora de Bagà. Aquest castell el van ensorrar els francesos el 1678. encara hi resta part d'una torre quadrada a la part més alta del turó. Cal ensorrar-lo completament ja que hi passa el camí de Berga a Bagà que és un congost, i només amb 12 homes es podria aturar l'atac d'un exèrcit que vingués de la part de Bagà. Als peus d'aquest castell, a la riba dreta de dit riu hi ha dues cases on hi habiten cinc o sis persones pobres".

Un altre dels castells berguedans mencionat en el document és el de **l'Espunyola**: "el castell de l'Espunyola, a una hora i mitja de Berga, a l'esquerra del camí de Cardona, a l'abast d'un tret de fusell de dit camí, està situat sobre un turó de roca. Pertany a D. Josep Tamarit, domiciliat a Perpinyà. Hi ha una torre quadrada de 6 a 7 toises d'alçada, de 5, 4, 3 peus de gruix, i 12 peus de llarg, d'un costat, i 9 de l'altre. Hi ha una plataforma i una capella per la banda de Berga, i una altra plataforma per la banda de Cardona; aquesta darrera és en forma de baluard; l'un i l'altre capaç d'allotjar un canó. La part davantera d'aquest castell està tancada per una bona muralla que té un ampit, una banqueteta de tir i una espitllera; tot plegat és

de maçoneria. L'estructura, però sobretot el terra, és molt dolenta. A l'interior hi ha una cisterna que conté uns 200 càntirs (4) d'aigua. Cal ensorrar la torre, les plataformes, la muralla i tapiar les obertures”.

La Poble de Lillet “és una petita vila a la riba esquerra del Llobregat, a 2 hores de Bagà anant a Puigcerdà. El seu recinte del costat de la riba és format per les mateixes cases, i del costat dels conreus és emmurallat i té algunes torres com la de Bagà. Té cinc portes i conté unes 200 cases, els habitants de la qual són pagesos i miserables.

Com que no pot servir per res a causa de les muntanyes que l'envolten i que la tanquen completament, cal fer el mateix que a Bagà [o sigui, ensorrar les muralles i les torres]”.

Un altre dels llocs defensius mencionats en el document de 1715 és **La Quar**: “és una ermita anomenada Nostra Senyora de la Quar. Situada sobre una muntanya alta en forma de pa de sucre, on es troba un gran pla i on només s'hi pot pujar per un sol camí. Serveix per dir la missa als pagesos de les masies que l'envolten. Va servir de trobada dels miquelets. Cal deixar l'ermita perquè no afecta l'inexpugnabilitat de la muntanya”.

L'única casa forta esmentada en el document és **Casa Vilalta de Merlès**: “és una casa forta quadrada amb dues garites i tres rengles d'espitlleres. Situada a l'esquerra del camí de Vica Berga, a tres hores de Sallent. Pertany a Josep Vilalta, pagès. Sempre hi habiten 17 o 18 persones. Cal suprimir les garites i tancar les espitlleres, i per donar llum a les habitacions s'ha permès al propietari que faci finestres, això és, una per habitació, i totes al costat contrari del camí.

El molí de Vilalta pertany al mateix propietari, a un tret de fusell de dita casa. També es pot dir fort, tant a causa de la riera del mateix nom d'un costat, de les dues basses d'aigua de l'altra, com de les garites i espitlleres que hi ha.

Cal obligar el propietari de fer en aquest molí el mateix que a la casa”.

El darrer lloc analitzat pel do-

cument és **Saldes**: “és una vila d'un es 50 cases, de la qual alguns veïns n'han marxat. El castell va ser arrasat pels francesos el 1678”.

De la lectura i anàlisi d'aquest document anònim de 1715 en podem treure unes conclusions. En primer lloc que les terres de la sotsvegueria de Berga, en gran part muntanyoses, eren de poca utilitat militar. Els seus habitants es dedicaven fonamentalment a l'agricultura, activitat a la qual s'afegia l'artesanía a les viles, tals com Bagà, Berga, Gironella o la Poble de Lillet. Els principals conreus eren els cereals i la vinya.

Si analitzem la ubicació de les fortificacions esmentades veiem que es limiten a les situades a l'entorn dels grans eixos de comunicació que unien Berga amb Manresa (Gironella, La Quar, Casserres i Merlès), amb Puigcerdà i França (Bagà, Blancafort, Fraumir, Castellar de n'Hug, Guardiola, La Poble de Lillet i Saldes) i amb Cardona (L'Espunyola).

De la sotsvegueria de Berga atrauen l'atenció de l'anònim cronista borbònic quatre viles fortificades (Berga, Bagà, La Poble de Lillet i Gironella), set castells i/o torres (Blancafort, Casserres, Fraumir, Castellar de n'Hug, Guardiola, L'Espunyola i Saldes), un lloc estratègic (La Quar) i una casa forta (Casa Vilalta de Merlès).

Berga, comptava amb unes 500 cases i uns 2000 habitants. Les altres tres, Bagà, Gironella i la Poble de Lillet eren més petites i tenien 243 cases i uns 800 habitants, 72 cases i uns 250 habitants i unes 200 cases, respectivament.

La torre del castell de Blancafort fou destruït pels exercits borbònics al final de la guerra (ARXIU ARB)

L'estructura defensiva d'aquestes quatre viles era la mateixa un castell edificat en la part alta i del que partien unes muralles que envoltaven la vila, on s'aixecaven torres i s'obrien portes i poternes.

Tant els castells de Bagà com els de la Poble de Lillet i Gironella estan en mal estat. L'observador, segurament, militar que fa l'informe diu que s'ha d'acabar d'enderrocar el castell de Bagà així com les seves torres i les portes. A la Poble de Lillet s'ha de fer el mateix. A Gironella, com que les cases estan recolzades a la muralla, que està en bon estat, s'han d'ensorrar la torre del castell i les torres i les dues portes de la muralla. En tots tres casos l'objectiu és el mateix: conservar les cases i facilitar l'accés a la vila.

Berga és un cas diferent. És una plaça forta estratègica en relació a una possible invasió des de Puigcerdà i és per això que té guarnició i que s'ha de cuidar el seu castell que no està en massa bon estat de conservació. És més allargat que ample, és descobert i hi manquen casernes, arsenals, magatzems, canons i armes. El cronista destaca però, que malgrat la seva ubicació dolenta, a un exèrcit li costaria molt expugnar-lo.

Els castells i torres de defensa berguedanes no estan en gaire

bones condicions. Alguns van ser mig enderrocats el 1678 (Castellar de n'Hug, Saldes i Guardiola); d'algun només en queda una torre (Blancafort) o és molt antiquat (Fraumir); el de Casserres és una casa ordinària en mal estat de la qual només té importància una torre que domina tota la plana. El consell de l'observador militar és acabar d'eliminar els elements defensius, ja sigui enderrocant-los o bé abaixant les torres.

El mateix passa amb l'única casa forta esmentada, la casa Vilalta de Merlès al propietari de la qual ja s'ha obligat a suprimir garites i tapiar espitlleres encara que, perquè entri una mica de llum a la casa, se li ha permès obrir una finestra per habitació a la paret que no dona al camí. El propietari també haurà d'eliminar els elements defensius que hi ha al molí proper a la casa.

El castell que sembla en millors condicions és el de l'Espunyola ja que conserva una torre quadrada, una plataforma, un baluard, una bona muralla amb ampit, banquetta de tir i espitllera i, també, una cisterna d'aigua amb una bona capacitat. En aquest cas, cal d'enderrocar la torre, la plataforma, el baluard i les muralles i tapiar les obertures.

Finalment, i com que l'ermita de la Mare de Deu de la Quar no afecta la inexpugnabilitat de la muntanya, no haurà de ser enderrocada.

No sabem si aquests enderrocs es van dur a terme o si el pas del temps, la mà de l'home i les successives guerres van anar fent la seva feina destructora. El cas és que de totes aquestes fortificacions estudiades, la major part d'elles nascudes a l'edat mitjana, ben poca cosa en conservem.

Notes

- (1) SERRA, Rosa i altres: “El castell durant la guerra de Successió i al segle XVIII” dins L'Erol número 100. Berga, 2009. Pàgs. 23-25.
- (2) Antiga mesura francesa de longitud equivalent a 1,949 m.
- (3) Porta petita que dona al vall que voreja les muralles.
- (4) Mesura de líquids que equival a uns onze litres. (Diccionari Català-Valencià-Balear)

M. Dolors Santandreu Soler